

del S. XIX la grafia dels mss. I de tota manera tenim dades comprovades que amb *-v-* apareix ja sovint en mss. ben autèntics i de vella data: tenim confirmació explícita que la grafia *canuiar* és la que hi ha en el còdex ms. del *Consolat de Mar*, § 330, tot i que l'ed. 5 impresa hi posà *cambiar* (Moliné); «tot nostre esforç devem fer que les coses que hom veu així clarament peridores, *canviem* per aquelles que són perpetuals e duradores», B. Oliver (*Excitatori*, NCL., 91); *canvia* escriuen en *Spill* de JRoig (v. 8224) tant el ms. com 10 les dues eds. més antigues (A i B); vegeu-ne algun altre cas medieval en el *DAG*, i *AlcM*. Fóra a tort entendre que la grafia *cambi-* no sigui també de la llengua medieval ni que rarament hi estigui comprovada: *cambi* llegit meu damunt el ms. en la Tarifa de Bna. 15 de 1271 (*EntreDL* I, 155, §§ 79, 81, 83), en el mateix procés de Camarasa de 1295-99 (CaCandi, *Misc-HiCat.* II, 178), *cambiar* doc. de Perpinyà de 1318 (*RLR* xxxii, 157), així escriu sempre el mallorquí Reixac en la seva *Questa* del S. XIV (91.33 i passim), 20 *cambiar* AntCanals (*Providència*, NCL., 102), *cambialda* lleigeix en la princeps de Joanot Martorell, cap. 234 (Riq., p. 686).

És la grafia a què s'atingueren els gramàtics i lexicògrafs fins a la Renaixença: *DTol.*, Belv., Lab. 1839- 25 1888, Escrig 1851. Tan clara era, però, la general pronúncia amb *v* a les Illes, que el *D'Amen*. (1851) s'apartà ja d'aquell acord adoptant *canviar*. AMAlcover, amb aplaudiment de Fabra (*DOrt.*), es convertí en el defensor decidit de la *v*, i en donar testimoni a quasi 30 totes les comarques que distingeixen els dos sons, *BDLC* VIII, 1915, 206-14.² Altrament amb *v* ho escrivien ja els escriptors valencians de les zones no confusiónaires: *canviar* i *canvi* MGadea, *T. del Xè* I, 56, 236. M'ho confirmen les dades que tinc d'oïda. No 35 cal dir a les Illes (Estellencs, etc., *kəmviá*, 1964), incloent-hi Eivissa (*en kámvi*, a la Vila mateix, 1963); a la Plana castellonenca (*kámuyé* Pres. 3, Vilafamés, *kámvi* Almossora, l'Alcora, 1961); a la zona entre el Xúquer i Benicadell-Mariola en vaig prendre nota a molts pobles (Alcoi, Castelló de la Ribera, etc.) i reparant-hi en d'altres vaig constatar que en general ho sentia així, val a dir que allà amb alguna excepció.³ Fins en el Camp de Tarragona, on la pronúncia amb *v* ja dequeia molt des de primers del segle, encara ho 45 vaig sentir amb *v* el 1955 en diversos pobles, a Cornudella *kámvi*, 1935.

En aquest mot la *v* és una innovació del català: res d'això en les altres llengües romàniques, ni en portuguès o italià. Aquesta innovació pot estar força relacionada amb un vaivé que observem en certs altres mots en *via/bia*. El basquisme ESTALBE-ARE s'ha tornat 50 *estalviar*, d'altra banda tenim CAVEA > it. *gabbia*, cat. *gàbia*; de RABIES, tot i ser mot hereditari ha sortit *ràbia*, *rabiari*; de ALVEUM, -OLOS, han vingut *obi*, 55 *Obiols*; en lloc de *llavi* es va dir *llabi* amb *-b-* (LABIUM) per molt de temps; INVIARE, on hi ha justament la combinació nasal, va passar a *embiar*, almenys en tot el castellà medieval [Ss. XII-XV, *DCEC* IV, 720b 38-40], i si a això s'oposa el nostre *enviar* justament 60

pot ser amb un caràcter semblant al de *canviar*: o és que la innovació d'aquest es deu a la influència d'aquell; tanmateix el cast. també deia *amidos* de INVITUS (cf. cast. ant. *caniar*) en front del nostre cat. ant. *envides*. Si observem el conjunt es veu, doncs, un estat més o menys fluctuant en aquest afer. I potser el factor decisiu es va donar en el moment en què la llengua va donar la balançada a favor de *cambiar-canviar* i contra la forma arcaica *canjar*: allò havia de determinar un reforç de tensió articulatòria per restablir una labial bucal, que fàcilment podia descarrilar cap a l'articulació labiodental, vibrilant i tensa de per si: si això actuava damunt un conjunt ja fluctuant hi havia corrent de sobres (cf. encara el que dic a les lín. b22-30 de l'article del *DCEC*).

En llatí CAMBIARE és un mot de procedència forastera, que anà sobreposant-se a l'ús de MUTARE —la vella expressió itàlica— més i més, però solament des dels temps decadents de l'Imperi. Ja apareix en Apuleu i en alguns altres autors del S. II d. C. És un manlleu del gal, i amb base cèltica ben establerta, que va penetrar amb el sentit comercial de 'bescanviar', 'fer una barata', fou acceptat amb predilecció perquè alleugeria la plètora semàntica de MUTARE, i en època romànica va fer recular aquest en força accs., fins a deixar-lo relegat a alguns usos especials, en totes les llengües germanes, llevat del romanès.

DERIV.: *Canvi* [cámio, 851, *supra*, i b.-ll. cat. *cám-bio*, 908]; *cambi* 1271 (*cambi d'argent*, *cambi d'or*, Tarifa de Bna., *EntreDL* I, 155, §§ 79, 81, 83, gloss., p. 160, sembla en el sentit de 'moneda corrible, de curs admès'); veg. els exs. de Lull i Eiximenis cit. *supra*; «en los *cambis* de Sanctalínia», Camarasa, 1295-1299, CaCandi, *MiscHiCat.* II, 178; *cambi*, *cambis*, en docs. de Cotlliure i Perpinyà, a. 1317-18 (*RLR* xxxi, 77, 78; xxxii, 157) i ja doc. ross. de 1284 (*RLR* IV, 373); *cambi*, BOliver (*Excitatori*, NCL., 146); St. Vicent F. (*Quaresma*, 58.111, 106, 104, 57.80); *carta del cambi del pes* lleigeix en el *Ll. de Privilegis* de St. Mateu del Maestrat (c. 1466), 1961. De l'ús de *kámvi*, 40 o *kámbit*, *-vit* (localment aquesta en val., *-t* que en aquest mot no usen les altres regions) ja he donat dades *supra*. Partint de l'ús monetari assenyalat ja el 1271, i passant per la frase «donar los diners a altri a usura o a *cambi*; lo *guany del cambi* o *usura*: collybus», s'arriba fins a l'equivalència «usura o *cambi*: usura, foenus» en OPou (*ThPu.*, 119).⁴

Canviador [Lull] 'canvista, prestador' i després 'banquer': «havia un *cambiator* molt rich, qui tenia davant si molts diners, e era home cóbeu a maravella» 50 (*Blanq.* I, 102.10); *cambiaddós* pl. St. VicentF (*Quar.*, 57.88); «les usures en Roma: la major era permesa als *cambiators*; lo *cambiator* o banquer: argentarius, trapezita», OPou, *ThPu.*, 120, 123; *canviadoria*. *Canviament* [Lull]: «demanaren al foll per quals senyals era conegut son Amat; respòs e dix que per misericòrdia, pietat, estant en volentat essencialment, sens negú *canviament*» (NCL. XIV, 59.10); *canviable*. *Canviada*. *Canviant*. *Canviara*. *Canvies*.

Bescanviar (jugar a *bescanbiades*, c. 1380-90; *bes-*